

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Еволюція значення котів у суспільному та культурному
житті людства»**

«Evolution of role of cats in social and cultural life of humankind»

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Чернова Дар'я Валентинівна

Керівник д.і.н., проф. Сминтина О. В. _____

Рецензент к.і.н. Демченко О. В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ___ від _____ 2024 р.

Завідувачка кафедри

_____ Сминтина Олена

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ___ від _____ 2024 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ Сминтина Олена

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Феномен еволюції сприйняття культурного явища.....	8
Розділ 2. Роль котів у житті стародавніх суспільств.....	12
2.1. Одомашнення тварин за даними археологічних досліджень.....	12
2.2. Ставлення до котів у Стародавньому Єгипті.....	17
2.3. Ставлення до котів у Стародавньому Китаї.....	24
2.4. Культ kota в інших давніх культурах	28
Розділ 3. Ставлення до котів у середньовіччі.....	31
Розділ 4. «Відродження котів» у модерному та постмодерному часі.....	39
4.1. Відродження культури плекання котів у модерну добу.....	39
4.2. «Котики» у сучасному світі мистецтва.....	46
Висновки.....	50
Список джерел та літератури.....	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Музеї всього світу зберігають безліч зображень котів. Кожна історична епоха представила образи своїх улюбленців, що більш-менш наближені до дійсності. Те ж саме можна казати й про міфи та легенди майже кожного народу – усюди фігурує кіт. Коти часто виступали символами в мистецтві, відображаючи різні значення — від божественних і священних до демонічних і містичних. Аналіз цих символів може допомогти краще зрозуміти культурні та релігійні уявлення різних народів. Зображення котів у мистецтві також можна використовувати для відстеження змін у художніх стилях і техніках. Від давніх єгипетських фресок до сучасного мистецтва — коти зображалися в різних манерах, що відображає розвиток художньої майстерності та естетичних уподобань. Зрозумілий інтерес, який викликають перші в історії людства зображення, що дійшли до нас з давнини і започаткували першість цієї теми в подальшому розвитку мистецтва.

Цей інтерес не є новим у науковому просторі, хоча й не дуже популярний у пострадянському середовищі. У українських науковців майже нема робіт на цю тему, але західне суспільство ще з початку ХХ століття з радістю досліджує цю тематику – саме історія котів у житті людства.

На вивченні культури як специфічного суспільного явища в останні десятиліття зосереджена увага багатьох учених. Історія культури завжди є актуальним питанням, бо саме культура робить людину - людиною.

Питання котів у суспільному житті та культурі не нове, але буде актуальним завжди, бо з кожним новим поколінням люди створюють все нові твори мистецтв, що натхненні якраз стародавнім часом. Саме у вивченні раннього та середньовічного мистецтва і порівнянні їх впливу на модерне та постмодерне сучасне мистецтвом можна побачити цю "залежність" (у гарному

розумінні цього слова) між нашим часом та усією історією людства до цього. Через це робота є і буде актуальною.

Мета дослідження. – прослідити еволюцію значення котів у суспільному житті з давнього часу до сучасності та виявити основні особливості зображення котів у мистецтві.

Завдання дослідження:

- 1) Вивчити старовинні витвори мистецтва з зображенням котів;
- 2) Проаналізувати археологічні данні стосовно досліджень одомашнювання котів у первісний час;
- 3) Розглянути образ котів у первісних міфологіях;
- 4) Виявити зв'язок образу котів з початком впливу католицької Церкви на середньовічну Європу;
- 5) Виявити вплив первісного мистецтва на модерний та постмодерний час.

Об'єктом дослідження є образ котів у давню добу та зміни значення цього образу на протязі усієї історії людства, до сучасності.

Предметом дослідження є матеріальні та нематеріальні здобутки мистецтва з котами – картини, фрески, гравюри, фрески, манускрипти, легенди та міфи.

Хронологічні і територіальні межі дослідження є дуже широкими. Хронологічно робота наголошує на часи з приручення котів (приблизно 10 тис. років тому), часи Давнього Сходу (2 тис. років), Середньовіччя, Модерна та Постмодерна сучасність. Територіально більш сконцентрована робота на Схід (Єгипет, Китай) та Європу.

Дослідницькі методики та сукупності методів, за допомогою яких проводилось дослідження. Основними методами дослідження є методи порівняльно-історичного, історико-типологічного і емпіричного наукового пізнання, та метод аналізу і синтезу.

Огляд опрацьованих джерел та літератури. В даній роботі основні джерела та літературу можна поділити на групи (одна група з джерелами та інші з літературою):

По-перше, це джерела, що пов'язані з середньовічним періодом вивчення, такі як книга англійського письменника Уолтера Мапа «*De Nugis Curialium*» [6], декрет Папи Григорія IX «*Vox in Rama*» [2], булла Папи Інокентія VIII «*Summis desiderantes affectibus*» [3] та французький переклад манускрипту *Le Miroir Historial* (Vol. IV), де можна побачити саме ілюстрації, що зображають уявлення Церкви про котів. [5, с. 313]

Важливою та, у якомусь сенсі, революційною є наукові праці з археологічними дослідженнями та вивченням одомашнення та приручення котів. Наприклад, J.-D. Vigne, J. Guilaine, K. Debue and otc., - *Early taming of the cat in Cyprus*, котра ілюструє зовсім нову інформацію про одомашнення котів [22]. Також це може бути стаття A. F. Haruda – *The earliest domestic cat on the Silk road*, де за знайденими під час розкопок останками одного kota повністю змінилася історія поселення. [16] Цікавою є стаття Pole K. *The Contextual Cat: Human–Animal Relations and Social Meaning in Anglo-Saxon England*, де автор розглядає археологічні данні розкопок англосаксонського періоду. За допомогою цієї праці можна побачити різницю ставлення до котів напередодні початку впливу Церкви на населення та після. [21]

Окремою групою у літературі на цю тему виступає праці про середньовічний період. Саме на цей аспект теми на даний час є найбільше наукових праць. Можна відзначити працю McCormick, F. - *The domesticated cat in Early Christian and medieval Ireland*. Автор дуже детально розповідає про становище котів саме у звичайному житті (як домашніх улюбленців, як захисників від гризунів) під час раннього Середньовіччя. [18]

Morris D. *Cats in Art* – у цієї роботі вченого-зоолога та антрополога поєднуються культурні та історичні аспекти ролі котів в суспільстві. Його

праця добре ілюструє причину такого відношення Церкви до звичайних тварин. [20]

Holmgren V.S. *Cats in Fact and Folklore* – науковиця у цієї роботі аналізує збережені фольклорні данні стосовно котів та надає слушні думки стосовно зв'язка котів та жінок у середньовіччі. Цікавими є припущення того, які звичайні дії котів могли інтерпретуватися як демонічна магія. [17]

Walker-Meikle K. *Medieval Pets* -- ця праця історикині загалом характеризує роль домашніх тварин у Середні віки. Стосовно котів вона наголошує про цікаву «двоякість» котів у суспільстві – з одного боку, вони є корисними мисливцями на гризунів, за що їх дуже поважали, з іншого – саме ця негативна, м'яко кажучи, асоціація з Дияволом. [24]

Цікавою є й інша література, що сфокусована саме на окремому періоді історії, наприклад Bunnell T. «*Gryla, grylur, grøleks and skeklers: folk drama in the north atlantic in the early middle ages?*», де стаття сфокусована саме про котів в міфології та культурі Ісландії. [13.] Прикладом також може бути праця Beetles C. *Louis Wain's Cats*, що є біографічною працею «котячого батька» в мистецтві Луїса Вейна [12]. Сюди ж можна віднести й праці про постмодерне та сучасне мистецтво, наприклад, Ermarth Elizabeth Deeds – *Parody as a Practice for Postmodernity* [15].

Останньою групою є література, що пов'язана з вивченням значення котів на історію та культуру людства на протязі усієї історії. Такі роботи, як Donald W. Engels. *Classical Cats: The rise and fall of the sacred cat* [14] та Werness Hope B.. *The Continuum Encyclopedia of Animal Symbolism in World Art* [25] є прикладами цього.

Зробивши аналіз усієї використаної літератури, можна зробити висновок, що вся література, котра пов'язана з історією впливу котів на суспільство на протязі всієї історії людства, була написана та опублікована європейськими та американськими дослідниками. Цікавим є те, що наукові роботи на цю тематику почали виходити ще з початком ХХ століття,

наприклад, Carl Van Vechten - *The Tiger in the House: A Cultural History of the Cat*, 1921 року. Ця праця зосереджена саме на міфологічному та релігійному контексті уявлення котів, багато нової інформації стосовно котів в Стародавньому Китаї. [23]

Якщо казати саме про роботи українських дослідників -- вони спрямовані на вивчення котів в якомусь одному періоді, наприклад, у Давньому Єгипті або Китаї. З початком повномасштабної війни з'явилися наукові праці про сучасність, наприклад, праця Триколенко С. та Триколенко Е. – *Коти в сучасному українському живописі*[11]. Загальної української наукової праці, що зосереджена на впливі котів на всю історію людства наразі немає.

Отже, тема дослідження є актуальною та новою для українського наукового суспільства.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та переліку використаних джерел та літератури зі 25 найменувань. У першому розділі розглядаються археологічні дослідження процесу одомашнення котів. У другому розділі подається характеристика стародавніх культур, що мали прояви культу котів. У третьому розділі розглядається причини та процес боротьби середньовічної церкви проти котів. У четвертому розділі аналізується вплив стародавнього та середньовічного ставлення до котів на модерне та постмодерне життя.

Розділ 1

ФЕНОМЕН ЕВОЛЮЦІЇ СПРИЙНЯТТЯ КУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА

Останній час наукове суспільство дуже жваво обговорює теорію, що базується на сприйнятті суспільством якогось культурного явища. Звучить ця теорія так: «Кожне людське уявлення про якесь явище або процес проходить так звані «стадії» прийняття нових популярних тенденцій». Ця теорія включає в собі наступні три стадії:

- Перша стадія, де люди ставляться дуже негативно до якогось явища, не сприймають та «демонізують»;
- Друга стадія, котра кардинально змінює уявлення з «абсолютного мінуса» до «абсолютного плюса», возводиться до того, що можна назвати фетишизмом;
- Третя, остаточна стадія – уявлення стабілізується, становися чимось звичайним для суспільства, більш спокійним. Можна сказати, що з «плюсів» та «мінусів» воно впало до спокійного «нуля». [9, с. 153-157]

Порівняти тут можна з моделлю Кюблер-Росс, усіма відомою як моделлю «стадій прийняття неминучого». Тобто, це теорія, де кожна людина проходить п'ять «кроків» сприйняття якоїсь ситуації, це: заперечення, гнів, торг, депресія та, на кінець, саме прийняття.

Треба зазначити, що перша та друга можуть змінюватися містами (як ви побачите у наступних главах цієї роботи), але третя буде постійною. Також цікавим є факт, що цей процес може тривати зовсім різний час. Це може бути дуже швидким, буквально за рік, наприклад постать якогось популярного виконавця. Може бути чуть більш повільно, наприклад, імпресіонізм у Франції, котрому знадобилося десь 50 років для повного циклу. А можуть займати століття, от як тематика цієї роботи. Саме така проста домашня істота як кіт, котру ми бачимо кожен день, пройшла свій розвиток у культурі за довгі десятки століть. Перша стадія – під час Древнього Єгипту, де коти, як раз,

фетишизувалися, прирівнювалися к богині Бастет, їм поклонялися, робили мумії та храми. Друга стадія – під час Середньовіччя, де коти вважалися одними з супутників Диявола, та фінальна, третя, уже в більш модерні роки та сучасність, коли коти для нас є звичайною домашньою твариною.

Слід сказати, що багато яких сучасних «трендів» у мистецтві походять ще з далеких первісних часів. К цьому твердженню можна віднести й котів – згідно з археологічними дослідженнями, перші одомашнені коти з'являються десь 10 тисяч років тому. Саме такі звичайні речі й дають нам зв'язок, «міст» між нашим суспільством та нашою історією.

Тобто, феномен того, що людство залишається з тим же уявленням та вподобанням на протязі тисячоліть – це, так би мовити, архетипи, які, згідно з К. Г. Юнгом, є «колективно несвідомими думками». Архетипи - це вроджені схильності, що містяться в колективному несвідомому. Вони діють як внутрішні рушії людської психіки, направляючи наші вчинки так, як це робили наші предки в аналогічних обставинах. Архетипи проявляються у свідомості через емоції та інші психічні явища. Вони часто пов'язані з ключовими моментами життя, такими як народження, смерть, дитинство, юність, а також з реакціями на смертельну небезпеку. Незалежно від нашого ставлення до несвідомого, воно є важливою частиною загальної структури свідомості. [10, с. 4]

Карл Густав Юнг розрізняв два види несвідомого: індивідуальне і колективне. Індивідуальне несвідоме включає особисті бажання, спогади, імпульси та індивідуальний досвід, який був витіснений зі свідомості. Колективне несвідоме містить психічний досвід усього людства, включаючи спадщину предків і відлуння древніх часів. Цей вид несвідомого також включає потужну енергію, яка впливає на нас зсередини, незалежно від свідомості. За Юнгом, колективне несвідоме є глибшим і фундаментальнішим, ніж індивідуальне.

Юнг вивчав міфологію та мистецтво найдавніших цивілізацій, шукаючи архетипічні символи та аналізуючи їх. Він виявив, що існують символи, спільні для всіх архаїчних культур, навіть тих, які були настільки віддалені в часі та просторі, що їхній прямий контакт був неможливим. Юнг також знайшов подібні символи у сновидіннях своїх пацієнтів, що ще більше підтвердило його ідеї про колективне несвідоме. Ці відкриття дозволили Юнгу припустити, що архетипи є універсальними елементами людської психіки, які існують незалежно від культурних і історичних умов. Він вважав, що ці спільні символи відіграють ключову роль у формуванні людської свідомості та поведінки, впливаючи на наші думки, почуття і дії на глибокому рівні. Таким чином, дослідження Юнга не тільки пролили світло на структуру несвідомого, але й показали, як глибокі психологічні механізми об'єднують усе людство. Однак архетипи, які продукують у формі міфологізованих мовних одиниць, можна зустріти не тільки в змісті власне міфів, а й культурних артефактів. [10, с. 5-6]

Архетипи – це древні культурні прототипи, які пов'язані не лише з людською свідомістю, але й з матеріальним світом артефактів. Вони зберегли своє значення і сенс у сучасній нормативно-ціннісній системі, надаючи фундамент для національних культур. Архетипи були відправною точкою для розвитку людей і продовжують впливати на сучасність, відображаючи основні цінності та ідеали, на яких базуються сучасні суспільства.

Архетипи самі по собі не є явними; вони проявляються у свідомості через свої наслідки у вигляді архетипових образів і ідей. Це колективні універсальні моделі, що виникають з колективного несвідомого і складають основний зміст культурного життя людства, втілюючись у книгах, картинах, гравюрах та інших формах мистецтва. Архетипи відображають глибинні мотиви, які є спільними для всіх культур і визначають спільні теми та символи, що об'єднують людський досвід через час і простір. [10, с. 13]

Архетипи в своїй основі відносяться до універсальних загальнолюдських категорій, тоді як архетипічні образи, або лінгвокультуреми, які вони продукують, є специфічними національними явищами. Характер і глибина прояву архетипів, їхні комбінації та можливості в конкретних архетипових образах та лінгвокультурах є прерогативою національного менталітету. Таким чином, хоча архетипи мають універсальну природу, їхні конкретні втілення та інтерпретації відображають унікальні риси і цінності кожної культури. [10, с. 6-11]

Підсумовуючи цей розділ, можна казати, що саме архетипи, які є у кожних людей зовсім різних культур та націй, пов'язують нас нинішніх та нашу свідомість з далеким минулим, в яку й були започатковані ці архетипи, яке й зараз впливає на нас.

Розділ 2

РОЛЬ КОТІВ У ЖИТТІ СТАРОДАВНІХ СУСПІЛЬСТВ

У цьому розділі буде розглянуто початок приручення та одомашнення котів, ставлення до них у різних старовинних культур та міфологіях, початок та кінець вознесіння котів на рівень божества, тобто, саме першій рівень розглянутої до цього теорії.

2.1. Одомашнення котів за даними археологічних досліджень.

Насамперед, треба зазначити про процес переходу котів від диких тварин до домашніх. Ще до недавнього часу вважалося, що приручення кішок почалося в Єгипті, і перші чіткі докази, датовані 2000 роками до нашої ери. Вважалося так до 2004 року, поки французькі дослідники Жан Гілен та Жан-Деніс Виньє зробили відкриття, що процес насправді почався набагато раніше. Докази походять із неоліту з поселення Шіллуурокамбос на Кіпрі, яке було заселене з 9-го по 8-е тисячоліття до нашої ери.

Археозоологи зазвичай використовують слово «одомашнення», коли мають вагомні докази морфологічних модифікацій, таких як зменшення загального розміру або вкорочення обличчя чи зубів. Однак морфологічні модифікації можуть не з'являтися протягом деякого значного часу після первинної асоціації з людиною. Використовується термін «приручення» для ранньої історії домашнього кота, коли не видно жодних морфологічних змін. Крім того, цей термін, який також використовували дослідники для тієї самої стадії одомашнення, добре відповідає статусу кота як «exploiting captive». Культурні характеристики кінця 9-го тисячоліття в Шіллуурокамбосі дуже схожі на материкові за той самий період. Дійсно, тепер встановлено, що Кіпр був заселений неолітичними фермерами з континенту, які привезли з собою як урожай, так і стада та інших тварин. [22]

Кіпр. Наприкінці 1980-х років виявлення щелепи кішки на острові Кіпр, у Хірокітії, під час проведення розкопок епохи неоліту, що датується більш ніж 6000 роками до нашої ери. Уже це знахідка припускала, що одомашнення цього виду могло початися раніше і деінде, ніж у Єгипті. Віддаленість острова Кіпр від континенту та відсутність місцевих видів котячих в епоху неоліту чітко означали, що неолітичні люди добровільно завезли цю тварину на острів. [22]

Розкопки на місці Шіллуурокамбос, очолювані Жаном Гіленом під керівництвом Департаменту старожитностей Кіпру та Французької школи Афін, нещодавно розкопали місце поховання, в якому були знайдені разом кіт і людина. Поховання датується 7500–7000 роками до н.е. Воно є не тільки старше майже на тисячу років, ніж перше свідчення присутності kota на Кіпрі, але й не залишає сумнівів щодо існування сильного зв'язку між людьми та котами з того часу. Коту, похованому разом з людиною, було приблизно вісім місяців і він майже досяг свого дорослого розміру. Морфологія скелета припускає, що це був великий кіт, схожий на диких кішок, які сьогодні зустрічаються на Близькому Сході. Морфологічні зміни скелета, пов'язані з одомашненням, ще не помітні.

«Ці особливі стосунки між людьми та котами могли початися на самому початку сільського господарства, коли котів приваблювали в села, тому що миші приходили їсти збережене зерно», — пояснює Жан-Дені Віньє. [22]

Повне тіло тварини було поховано в невеликій ямі приблизно за двадцять сантиметрів від людської могили. Ця могила, безсумнівно, є свідком стосунків між людьми та котами у 8 тисячолітті до нашої ери, які не обмежувалися матеріальною вигодою людей, а й включали духовні зв'язки.

Поховання, особливо багате порівняно з іншими могилами, відомими з цього періоду на Кіпрі, свідчить про те, що людина мала особливий соціальний статус. Напівкругла (55 x 60 см) могила була розташована у верхній частині, безпосередньо під орною землею товщиною 25/30 см. Поховання було

викопане у залишках глинобитної будівлі, яка датується середньою фазою окупації Шіллуурокамбоса. Воно містило повний скелет у своєму первинному положенні людини віком 30 років або трохи старше; тіло, яке частково пошкодилось під час розкладання, ймовірно, було поховано в напівсидячому положенні, обличчям на захід; руки були схрещені на грудях, а ноги повністю складені. Також були знайдені десять церемоніальних предметів, їх перелік такий: морська мушля, кам'яна підвіска, дуже незвичайний дископодібний крем'яний скребок, дві невеликі поліровані сокири (одна з них зламана), пемза, уламок охри, великий крем'яний інструмент для проколювання (пірсингу) , та кілька неретушованих крем'яних лез та лопатей. Це єдине поховання з такою великою кількістю підношень для всього докерамічного та керамічного неоліту на Кіпрі. [22]

Опис могили та скелета kota: Могила має овальну форму (43 x 25 см) і біля 15 см глибини. Вона була викопана та засипана тим же археологічним шаром, що й людське поховання, на тому ж рівні та на відстані 20 см від його південно-східного краю. Скелет kota був повним, за винятком останнього поперекового хребця, крижової кістки, тазу, кісток хвоста та кількох елементів задніх кінцівок. Усі відсутні частини були розташовані на найвищому рівні, що свідчить про те, що все тіло було поховано, а верхні частини були знищені оранкою; скелет покладений на лівий бік, головою на захід і спиною на південь, тобто в тій самій орієнтації, що й людський скелет; голова була загнута назад по відношенню до шиї; передні і задні кінцівки були згруповані під шлунком, відповідно витягнуті назад і вперед. Знахідки вилучено для лабораторних досліджень. Про походження смерті немає вказівок. Мікроскопічне дослідження не виявило порізів чи інших пошкоджень. [22]

Польща. У 2020 році польські дослідники з університету Миколи Коперника провели розкопки в чотирьох печерах на півдні Польщі, де виявили останки кішки, що жила приблизно у 4200 році до н.е. Це відкриття свідчить про поширення кішок по Європі значно раніше, ніж вважалося раніше. Серед

артефактів, зокрема керамічних посудин, знайшли плечову кістку кішки, вік якої виявився старшим за очікуваний.

Керівник групи дослідників, Магдалена Крайчарц, зазначила: "Ми думали, що кістки кішок будуть не старші початку нашої ери". До цього найдавніше свідчення про кішок у Європі було знайдене на Кіпрі і датувалося приблизно 9 500 років тому. Однак інформація про присутність кішок у центральній та північній Європі була обмеженою. [14]

Предки сучасних домашніх кішок мешкали поруч із неолітичними фермерами в регіоні, так званого, «Родючого півмісяця», який охоплював території від Єгипту через південну Туреччину до Перської затоки. У цих фермерів було багато одомашнених тварин, таких як собаки, кози, вівці та корови. Кішки жили біля поселень фермерів, харчуючись гризунами, що приваблювалися до полів і запасів продовольства. Фермери з «Родючого півмісяця» з'явилися в Польщі трохи більше 6000 років тому.

Команда дослідила хімічний склад кістки і порівняла його зі зразками 34 інших видів, знайдених у цьому регіоні, щоб дізнатися більше про життя цієї кішки. "Протягом тисячоліть кішки були лише природними союзниками людей у боротьбі з гризунами, а не одомашненими тваринами", - пояснила Крайчарц. Ізотопний аналіз показав, що дієта кішки була схожа на дієту інших диких кішок у регіоні, що свідчить про те, що кішки, ймовірно, ще не були повністю одомашненими.

Питання про те, коли і як кішки були одомашнені в Європі, а також які культурні та соціальні зміни супроводжували цей процес, залишаються відкритими для подальших досліджень. Це відкриття надає новий погляд на взаємодію людей і кішок у давнину, підкреслюючи складність процесу одомашнення та його вплив на обидві сторони.

Казахстан. З 2011 року ранньосередньовічний город Джанкент, розташований неподалік Казалінська і Байконура (Казахстан), став об'єктом міжнародних досліджень та експедицій під керівництвом археологів з

Кизилординського державного університету імені Коркит-Ата. Минулого року археозоологиня з команди, докторка Ешлі Харуда з Університету Мартіна Лютера в Галле Віттенберзі (Німеччина), переглядаючи колекцію кісток тварин з розкопок, виявила кістки котячих і відразу зрозуміла значення цієї знахідки. [16]

Вона зібрала міжнародну та міждисциплінарну команду, щоб вивчити всі аспекти цієї знахідки та отримати всю можливу інформацію з практично повного скелета. В результаті досліджень є напроцуд докладна картина kota, який жив і помер наприкінці VIII століття нашої ери у великому селищі на річці Сирдар'я. Рентген, тривимірна візуалізація і ретельний аналіз кісток виявили ряд серйозних переломів, які загоїлися, а це означає, що люди повинні були доглядати тварину, поки вона не могла полювати. Справді, його доглядали досить добре: незважаючи на його інвалідність, він досяг віку набагато більше року, можливо, кількох років. Крім того, аналіз ізотопів показав, що цей кіт, швидше за все, харчувався рибою, що також відповідає місцевим умовам.

«Але ще більш інтригує те, що говорить це наукове дослідження високого рівня про відносини між людьми і домашніми тваринами на той час. Ми знаємо з арабських джерел X століття, що Янгікент (як тоді називали Джанкент) був містом, де правитель тюркських кочівників мав свої зимові житла. Але це було через два століття після того часу, коли тут жив кіт. Ми також знаємо з етнографічних досліджень, що кочівники не тримають котів, вірніше, коти можуть тимчасово жити в таборах кочівників, але вони не йдуть за ними під час їх перекочування зі своїми стадами. Кішки полюють на дрібних гризунів, яких залучають продовольчі сховища, переважно зерна, а кочівники не мають великих сховищ зерна; такі сховища типові для сіл та міст, і саме тут починається історія тісної «співпраці» кішок з людиною.», - каже докторка Харуда. [16]

Таким чином, присутність Джаніка (як його стали називати археологи) у цьому місці означає, що це було досить велике поселення з осілим населенням за 200 років до того, як поселення було оточене великими мурами і почало називатися містом.

Це відповідає попереднім уявленням археологів про походження Джанкента: пізнє місто X століття виросло з великого селища, населення якого займалися рибальством і землеробством, і вже в VII-VIII століттях мало торговельні зв'язки на півдні з хорезмською цивілізацією, що розташовувалась у дельті Амуар'ї. Хорезмські торговці безумовно цікавилися місцем розташування Джанкента на річці Сирдар'я, яка на той час стала маршрутом Північного шовкового шляху, що з'єднує Центральну Азію (і, зрештою, Китай) з Волгою, Каспійським і Чорним морями та Середземномор'ям. І саме по одному з цих торгових шляхів домашні кішки, мабуть, досягли Джанкента, можливо, з караваном чи, швидше, на річкових човнах чи парусному судні.

[16]

2.2. Ставлення до котів у Стародавньому Єгипті. Поклоніння тваринам у Давньому Єгипті було важливою складовою релігійних вірувань та практик. Єгиптяни вірили, що боги можуть втілюватися в тварин, і, таким чином, певні види тварин асоціювалися з конкретними божествами. Це призвело до шанування різних тварин, як живих, так і у вигляді скульптур та мумій. Важливою твариною був бик, пов'язаний з богом Апісом, втіленням Птаха і Осіріса. Священні бики утримувалися у спеціальних храмах, де їх годували та доглядали. Після смерті, священних биків муміфікували та ховали з усіма почестями. Крокодили були асоційовані з богом Собеком, богом води та родючості. Храмові комплекси, такі як у Ком Омбо, містили священних крокодилів, яких також муміфікували після смерті. Сокіл був священною твариною, пов'язаною з богом Гором, богом неба та царської влади. Зображення сокола часто зустрічаються на королівських регаліях та храмах,

символізуючи захист і божественне право на владу. Ібіс асоціювався з богом Тотом, покровителем мудрості та писемності. Цих птахів також муміфікували та ховали у спеціальних некрополях. Завдяки своєму релігійному значенню, тварини отримували особливе ставлення у суспільстві, були предметом ритуальних дій та поклоніння. Це відображало глибокий зв'язок давніх єгиптян із природою та віру в божественне у всіх аспектах життя. [14, с. 46-51]

Однією з найбільш шанованих тварин була кішка, що була символом родючості, дому та захисту. В Єгипті ці тварини з'явилися в 2000-1900 роки до нашої ери.

Кішки, які мешкали у палацах фараонів, користувалися великою пошаною. Коли така кішка помирала, оголошували семидесятиденний траур, під час якого навіть сам фараон, дотримуючись традиції, обрізав собі брови на знак поваги. Археологічні розкопки древніх пірамід виявили муміфікованих кішок поряд з численними скарбами, що оточували саркофаги фараонів. Ці кішки вважалися надійними провідниками правителів у загробний світ. [23, с. 20]

Єгиптяни захоплювалися граціозністю, ніжністю та спокоєм кішок, але найбільше цінували їх за захист комор від дрібних гризунів, які могли знищити запаси зерна. Кішки здобули ще більшу повагу завдяки полюванню на щурів, які були носіями смертельної чуми, а також за вбивство змій, що робило навколишні території безпечнішими для людей.

Ця шанобливість до кішок відображає загальне ставлення стародавніх єгиптян до природи та її мешканців. Їхній культ кішок є прикладом гармонійного співіснування людини та тварини, де останні виконували важливі функції в повсякденному житті та релігійних практиках. Такий підхід також демонструє глибоке розуміння єгиптянами ролі тварин у підтримці екологічної рівноваги та забезпеченні безпеки та здоров'я людських поселень. Кожен храм, де перебували кішки, відігравав важливу роль, адже кожен мав свого власного "стража кішок", особу з високим статусом, яка передавалася у

спадок. У єгипетському суспільстві кішки, як і інші священні тварини, користувалися особливим обрядовим статусом. Вбивство або навіть травмування кішок було строго заборонено, а порушники піддавалися жорсткому покаранню, часто навіть смерті, що свідчило про велику важливість, приділену цим тваринам. Згідно з розповідями грецького історика Діодора Сицилійського, коли римський повозчик недбало переїхав шановану кішку, його негайно убив єгипетський солдат. ("Один римлянин вбив кішку, і тут же натовп поспішив до будинку винного, але ні послані царем для умовлянь влади, ні загальний страх, що охопив Рим, не змогли захистити від помсти цього чоловіка, хоча його дія була несвідомою"). [23, с. 42]

Саме в Єгипті вперше в історії, кішок наділяли божественними і сакральними якостями. З котячими в єгипетській міфології асоціювалося велика кількість божеств. Першим відомим божеством, зображеним у формі kota у Стародавньому Єгипті, була Мафдет. Поклоняючись протягом усієї Першої династії (близько 3100 до н. е. до приблизно 2900 до н. е.), Її видатність особливо зросла під час правління фараона Ден (або Девен чи Удіму). Вважалося, що вона була охоронцем кімнат фараона від скорпіонів, змій та інших злих подій. Мафдет часто представляли з головою леопарда і зі шкірою гепарда.

Мафдет згадується багато у різних стародавніх єгипетських джерелах. Обожнювання правової справедливості, вона полює вночі (звідси позначена як пробійник темряви) і гарантує прийдешній світанок. Королівські гробниці мають зображення, які пов'язують символи Мафдета та Анубіса разом, що говорить про те, що богиня супроводжувала інших богів як кат чи мисливець. [25, с. 130 - 132]

З левицею ототожнювалася богиня Сахмет. З нею пов'язана цікава легенда: «..Давно-давно давньоєгипетський бог сонця Ра розгнівався на людство. Прагнучи покарати їх за їхні злочини, Ра послав свою левоголову дочку Сахмет, щоб поставити їх на місце. Проте вона була настільки

жорстокою у своєму прагненні помститися, що Ра незабаром зрозумів, що зробив помилку. Намагаючись заспокоїти свою люту дитину, старше божество напоїв її червоним пивом, снодійним заміником крові, якої вона жадала. Нарешті задоволена, Сахмет згорнулося калачиком і заснула, а розлючена левиця перетворилася на мирну кішку». [7, с. 64]

Культурологиня Антонієтта Катанцаріті у своїй науковій праці описує бюст Сахмет. Датується цей бюст понад 3000 років до епохи Нового царства, на ньому можна побачити різьбу з гранодіориту, та він є одним із сотень, виготовлених на замовлення Аменхотепа III. Бюст «несе на собі вагу минулих століть» — наприклад, сонячний диск, який колись прикрашав її голову, здебільшого відпав, — але неможливо не помітити дбайливого ставлення до нього з боку єгипетських скульптур: вуса випромінюють її рот, а текстура її вуха натякають на шовкове хутро. Бюст Сахмет вміло відображає подвійну природу котів, багато з цих інших об'єктів дослідження культурних знахідок з котами викликають більш специфічні якості. Інколи, наприклад, леви виконували символічну функцію в іконографії знаті. «Скульптура спочиваючого» (скульптура, де фараон відпочиває біля котів) може вказувати на те, що фараон був у безпеці під своїм правлінням і здатний стримати хаос. [7, с. 63 - 67]

Крім того, з богів-котів також відомий бог Бес, який з'являється в кількох експонованих артефактах. Хоча його зазвичай показують як присадкувату, схожу на гнома фігуру з мускулистими ногами, веселі риси Беса іноді набувають більш котячого відтінку. Відомий як захисник дітей, Бес був, за словами Катанцаріті, «богом, який не мав власного храму. Воно зустрічалося всюди. У побутових умовах. У будинках». Інакше кажучи, Бес був схожий на kota — вільно блукав світом і крізь нього, створюючи дім скрізь, де були люди. Тут його можна знайти на амулетах, побачити деталі на «чарівному ножі» тощо. [7, с. 73]

Відомі сучасності й зображення, де єгипетського бога сонця Ра представлено у вигляді рудого kota, що щоденно поглинає змія Апопа, який символізує зло, темряву та хаос.

Богиня Бастет, покровителька домашнього затишку, захисту, родини, любові та родючості, часто зображалася як жінка з головою кішки. Її шанували, будували храми на її честь та організовували щорічні свята, під час яких жерці приносили жертви як самій богині, так і кішкам, які вважалися священними тваринами. Навіть фараони здійснювали жертвопринесення в храмах Бастет. З плином часу кішок почали асоціювати з богинею, що призвело до їх бальзамування та муміфікації. За словами історика Діодора Сицилійського, були випадки, коли єгиптяни під час пожежі кидалися в будинки, щоб урятувати кішок, демонструючи свою глибоку повагу до цих тварин. Крім того, у Стародавньому Єгипті коти зображалися як помічники під час полювання, виконуючи роль оберегів для людини. [14 с. 75]

Особлива увага до кішок у давньоєгипетському суспільстві не була випадковою. Ці тварини символізували родинний затишок, м'якість і захист від злих духів, завдяки своїй здатності полювати на шкідників, які могли знищити запаси їжі. Археологічні знахідки підтверджують, що кішки були важливими супутниками в повсякденному житті єгиптян, а також у ритуалах і релігійних практиках. Їх зображували на фресках, статуетках і амулетах, які носили як обереги від лих. Деякі тексти та артефакти свідчать про те, що кішки могли мати статус родинних членів, їм виділяли окремі місця для відпочинку та годування, а їхня смерть оплакувалася усім домогосподарством.

Завдяки своєму привілейованому становищу, кішки стали невід'ємною частиною єгипетської культури та релігії. Вони уособлювали не лише фізичний захист від шкідників, але й духовний захист родини та дому, що підкреслювало важливість гармонії та благополуччя в єгипетському суспільстві.

Серйозного релігійного становлення культ кішок досяг на зорі становлення Нового Єгипетського царства - в 1550-1069 роках до нашої ери. Фараон лівійського походження Шешонк I звів місто Бубастіс, яке стало головним місцем поклоніння богині Бастет. Верховний жрець богині Бастет носив титул Ур-суну - "Великий лікуваннєм". Єгиптяни вважали, що наприкінці року настають дні, коли потрібно особливо уважно стежити за своєю безпекою через активізацію демонічних сил. У ці часи вони зверталися до богині Баст за захистом. Амулети з зображенням кішок, які символізували Баст, ставали популярними подарунками на святкування Нового року, сприяючи збереженню та благополуччю. [23, с. 58]

Геродот описав святилище Баст такими словами:

«Воно цілком, крім входу, лежить на острові. Адже з Нілу ведуть два канали, які до входу до святилища йдуть окремо. Вони обтікають храм з обох боків. Кожен канал завширшки 100 футів і осінений деревами. Напередодні висотою в 10 оргій і прикрашено чудовими статуями в 6 ліктів висоти. А святилище розташоване посеред міста, і вид на нього відкривається із усіх частин міста. Так як місто це підняте насипом, а святилище залишилося на своєму колишньому місці, то тому воно і доступне огляду [з міста] з усіх боків. Воно огорожено стіною, прикрашеною рельєфами, а всередині його — гай із могутніми деревами, якими обсаджено високу храмову будівлю зі статуєю богині. Довжиною та шириною священна ділянка з кожного боку в одну стадію. Від входу веде дорога, брукована каменем, близько 3 стадій завдовжки, через міську ринкову площу на схід. Ширина її 4 плефри. По обидва боки дороги стоять високі до небес дерева.» [1, 138]

Геродот описує храм Бастет (у V столітті до н. е.) як найкрасивіший в Єгипті і ототожнює богиню з грецькою Артемідією, крім цього він повідомляє, що щорічно (у другому місяці сезону повені) на честь богині влаштовуються пишні свята. [1, 138]

У Бубастісі існував також некрополь муміфікованих кішок, присвячених Баст (знайдений у 1887-1889 роках єгиптологом Еге. Навілем). Також німецькі археологи підтвердили наявність тут кремаційних печей для котів. Написи в храмі Едфу з елліністичного періоду показують богиню Ісіду, пов'язану з Бастет і кішками. Написи стверджують, що Ісіда є душою Бастет. У цей період кішок розводили для вбивства, муміфікації та принесення в жертву богам. [23, с. 61-63]

Перші ознаки муміфікації кішок були виявлені у вапняковому саркофазі приблизно з 1350 р. До н.е. Передбачається, що кіт був улюбленим вихованцем принца Тутмоса. В Умм-ель-Каабі (некрополі царів раннього династичного періоду в Єгипті) було знайдено гробницю, що містить сімнадцять скелетів котів. Поряд зі скелетами були невеликі горщики, які вважалися ємностями з молоком для котів. Ряд гробниць на Фіванському некрополі зображує кішок у побутових сценах. Ці гробниці належали високим посадовцям і дворянам 18-тої династії. [7, с. 28]

Наприкінці 1880 -х років Єгипетське дослідницьке товариство фінансувало розкопки кладовищ котів у Бубастісі. У той час у багатьох магазинах Каїра вже продавали статуї котів. На кладовищах спорожніли кілька великих ям і знайшли кістки кішок. Знайдено бальзамуючий матеріал, бронзові та порцелянові предмети, орнаменти та намистини та статуї Бастет.

Приблизно в той же період на кладовищі Бені -Хасан у центрі Єгипту було виявлено понад 200000 муміфікованих тварин, з яких більшість складали кішки. [25, с. 125]

На початку 1980-х років у районі Бубастеуму в Саккарі розкопки дали близько 200 муміфікованих кішок у гробниці візира Апереля. Ще 184 були виявлені в іншій частині гробниці в 1990 -х роках. Рентгенологічне обстеження показало, що більшість котів, щоб бути молодими, були вбиті, щоб бути принесеними в жертву богам.

Цікавою аналогією надзвичайної сили кішок було виявлено під час війни між Персією та Єгиптом. За легендою, перський цар віддавав кожному солдатіві на фронтівій лінії кішок, які вони використовували як щити. Єгиптяни були так прихильні до кішок, що вони були готові швидше здатися, ніж навіть розгубити їх. Аналогічна історія пов'язана з перським царем Хормусом, на якого напала велика армія. Таємничий старець з'явився перед ним і сказав, що переможе ворогів за один день, якщо зможе знайти людину з обличчям кішки, яка стане вождем армії. Після довгого пошуку таку людину врешті-решт вдалося знайти. Цар призначив її генералом, і під її керівництвом навіть невелика перська армія перемогла ворога всього за один день. [25, с. 101]

У 390 році нашої ери імператорським указом було офіційно заборонено культ Бастет і поклоніння кішкам. Це призвело до поступового занепаду інтересу до кішок як священних тварин в Єгипті. Однак любов до кішок як домашніх вихованців залишилася сильною серед єгипетського населення і згодом поширилася по всьому світу. Хоча культове значення кішок зникло, їх роль як улюбленців продовжувала зміцнюватися в різних культурах, закріплюючи їхнє місце в людському суспільстві.

2.3. Ставлення до котів у Стародавньому Китаї. Згідно з сучасними даними, кіт прибув до Китаю близько 200 року до нашої ери, імовірно, вони були завезені римськими купцями. Китайська міфологія згадує богиню котів Іфань Чжань, яка, як вказується у китайських міфах, очолила легіон котів, щоб захистити праведність і заснувати китайську націю до епохи Шан. Крім того, китайська Книга обрядів, складена за часів Конфуція, описує щорічне жертвоприношення на честь кішок, зроблене імператором. Вони хвалили і приносили жертви представникам котячих, тому що вони пожирали щурів, які псували поля. [23, с. 168]

Перш за все, китайці вважали kota містичною істотою, яка має незбагненну духовну силу. Імператор Вень під час династії Суй у 598 році вважав, що його зять і його мати використовували котячий дух, щоб спричинити хворобу його імператриці. На суді служниця засвідчила, що мати зятя регулярно приносила жертви котячим духам, заохочуючи їх убити багату імператрицю. У разі вбивства духом kota, все майно жертви успадковували ті, хто жив у тому ж будинку, що й дух. Мати зятя жадала багатств і коштовностей імператриці, і, переконавши духа kota переслідувати її, вона сподівалася, що та помре. У несподіваному акті доброти імператриця змилосердилася над ними і пощадила їм життя, але імператор вигнав усіх, хто викликав котячих духів. [23, с. 172]

Імператриця У Цзетянь (624-705) заснувала короткочасну династію Чжоу і була єдиною жінкою, яка правила Китаєм як імператор, а не імператриця. Коли вона була наложницею, маніпулюючи імператором Гаоцзуном (Лі Чжи), щоб він повірив, що імператриця Вань убила його єдину дочку, Ву, яка була як раз дитиною від У Цзетянь. Вона розпочала ту змову, щоб кинути підозру на імператрицю та зайняти її місце. Сьогодні історики вважають, що вона безтурботно вбила власну дочку. Імператор повірив цей історії і замінив імператрицю Вань на У. Їй було недостатньо мати трон імператриці, тому вона дала наказ катувати імператрицю Вань та старшу наложницю Сяо, повільно топити їх у винних глеках, перш ніж їх витягти та обезголовити. Наложниця Сяо прокляла імператрицю У як чудовисько і сказала, що вона сподівається переродитися в кішку, а У Цзетянь в щура, щоб вона могла переслідувати її вічність. Імператриця У сприйняла прокляття серйозно, після чого заборонила будь-кому в палаці тримати її. [14, с. 103]

Інші страхітливі повір'я про кішку набули форми моторошних казок, міфів і легенд. В одній із таких історій стару жінку звинуватили в тому, що вона не давала спати дитині вночі, катаючись верхи на своєму коті та наводячи жах на бідну дитину. Щоб вирішити проблему, жінку заморили голодом, а kota

забили до смерті. Кажуть, дитина потім спокійно спала. Крім того, якщо кіт перестрибне через труну, померлий може встати та ожити. «Зомбі» загине лише тоді, коли його поб'ють мітлею. Якщо кіт перестрибне через труну дівчини, вона стала б вампіром, поки kota не знайдуть та не вб'ють. Можна казати, що суворі заходи гарантували, щоб кіт ніколи не заходив у кімнату з трупом, оскільки боялися, що кіт, перестрибуючи через мертве тіло, наділить душу людину злою силою. [14, с. 109]

Незважаючи на те, що кішка вважалася магичною твариною з природною силою керувати життям і смертю, у багатьох випадках кішка була улюбленою домашньою твариною. Під час останньої частини китайських династій Тан і Сун (618-1279 рр.) коти були розпеченими і часто були сюжетами віршів і картин. Наприклад, Мей Яо Чень (1002-1060) пише дуже щирий вірш, що був присвячений смерті його улюбленої кішці :

«Sacrifice to the Cat that Scared all the Rats (Жертва коту, що всіх щурів лякав) :

When I had my Five White cat, (Коли у мене був мій Білий кіт,)

The rats did not invade my books. (Щурі не напали на мої книги.)

This morning Five White died,(Сьогодні зранку Білий помер,)

I sacrifice with rice and fish. (Я приношу в жертву рис і рибу.)

I see you off in the middle of the river, (Проводжаю тебе посеред річки,)

I chant for you: I won't neglect you. (Заклинаю: я тебе не забуду.)

Once when you'd bitten a rat, (Одного разу, коли ти вкусив щура,)

You took it crying round the yard. (Ти з криком носив його по двору.)

You wanted to scare all the rats, (Ти хотів налякати всіх щурів,)

So as to make my cottage clean.(Щоб мій будинок був чистим.)

Since we came on board this boat,(З тих пір як ми сіли на цей човен,)

On the boat we've shared a room. (На човні ми ділили кімнату.)

Although the grain is dry and scarce, (Хоча зерно сухе і його мало,)

I eat not fearing piss or theft.(Я їм не боячись сечі чи крадіжки.)

*That's because of your hard work, (Це завдяки твоїй важкій праці,)
Harder working than chickens or pigs. (Працьовитішій курей чи свиней.)
People stress their mighty steeds, (Люди вихваляють своїх могутніх коней)
Saying nothing's like a horse or ass. (Кажучи, що нічого не зрівняється з
конем чи ослом.)*

*Enough- I'm not going to argue, (Досить- я не збираюся сперечатися,)
But cry for you a little.» (Але трохи поплачу за тобою.) [4]*

Кішки також стали головними сюжетами багатьох китайських картин. Китайське слово, що означає «кіт» є омонімом слово «восьмидесятилітній», тому з цієї асоціації кіт символізував довге життя. З невідомих причин ситцевий кіт вважався благословенним як символ багатства. Тому, зображені на картинах коти позначають довголіття та багатство.

Можна казати й про картини того періоду з котами. На початку 10 століття картина «Оси і кіт» з альбому «Квіти та замальовки з життя», Тяо Куан-Юн. Білий кіт уважно спостерігає за летючою перед ним осою.

Інша картина під назвою «Леді» Чоу Вень-чу з п'ятої династії зображує жінку, яка мирно сидить і читає книгу у своєму саду, а чорно-білий кіт сидить біля її ніг.

Зображення династії Сун (960-1279 рр.) настільки детальні, що кожному волосину було намальовано окремо, зафіксувавши котячі емоції страху, здивування та радості. На багатьох картинках коти зображені як улюблені тварини, деякі з них носять червоні стрічки на шиї, а пізніше, за часів династії Мін, їх прикрашають червоними стрічками з золотими дзвіночками. На картині «Ситцевий кіт і благородні півонії» чорно-білий кіт навіть прив'язаний, натякаючи, що це чиясь домашня тварина.

Іншим культурним здобутком того регіону є легенда про 12 зодіаків. Є купа різних версій, де кіт є головним героєм, але ніколи не стає одним з 12 зодіаків. Сама популярна звучить так:

Колись давно кіт і щур були найкращими друзями. Однак, отримавши слова від Бога, що скоро буде гонка за місто серед зодіаків, щур хотів виграти гонку. Він навіть не хотів, щоб його найкращий друг переміг. Кіт теж хотів помчати. Він сказав щуру, що він спатиме, і довіряє щуру розбудити його вранці перед перегонами. Однак на ранок гонки щур хитро цього не зробив і втік. На останньому етапі перегонів бик переміг щура. Ще більше налаштований на перемогу, щур стрибнув на спину вола. Оскільки пацюк був легкий, віл не впізнав і біг далі. На фініші щур зістрибнув зі спини вола на руки Богу, щоб завоювати перше місце Зодіаку. Коли дракон закінчив змагання, Бог здивувався, чому він не посів перше місце. У відповідь дракон сказав, що він повинен спочатку викликати дощ на посіви і допомогти людям. Бог був задоволений цим. Свиня полінувалась прокинутися. Однак його друг, собака, розбудив його і сказав йому йти. Тому позиції собаки і свині близькі: собака бігла попереду лінивої свині, яка йшла весь шлях на перегоні. А кіт так і залишився спати, чекаючи, коли його розбудить найкращий друг, щур. Лише після того, як Бог оголосив 12 зодіаків, кіт прокинувся. Він кинувся до кінця гонки, тільки дізнавшись, що пацюк його зрадив. З того дня стосунки між котом і щуром зіпсувалися, та кіт буде переслідувати щура до кінця життя.

[14, с. 188-190]

2.4. Культ kota в інших давніх культурах.

Польща. Стародавня польська культура вірила в Стодольника (іноді називають Овінником), який був схожий на величезного чорного kota з вогняними очима, але мав гарячий гавкіт, як у собаки). Він був захисником людей і охоронним духом сараю. В українській традиції вірування вважають Стодольника демоном, який приносить руйнування щоразу, коли він відвідує землю. З іншого боку, польський народ вірив, що Стодольник захищає їхні господарства, стежачи за худобою та відганяючи будь-яку небезпеку.

Польські фермери завжди залишали жертви та подарунки для бога. Вони вірили, що якби вони цього не зробили, він міг би спалити їх комори дотла. Фермери вважали, що якщо Стодольник буде незадоволений родиною, він також спалить урожай. Залежно від ласки, Стодольник може бути як хорошим, так і поганим. [17, с. 157]

Ісландія. Ісландська міфологія містить дуже цікаву істоту, що також можна згадати в цьому контексті. Йольський Кіт — персонаж ісландської міфології, що є величезним (нібито, розміром з бичка) чорним котом, що живе в горах Ісландії.

Згідно з ісландським фольклором, Йольський Кіт живе в печері разом із велеткою-людоджеркою Грілою, яка викрадає неслухняних дітей, її чоловіком Леппалуді, ледарем і вічним лежебокою, та їхніми синами Йоласвейнарами, ісландськими "Санта Клаусами". Під час Йоля (Святок) Йольський Кіт виходить у міста та села і блукає ночами, нападаючи на тих, хто не обзавівся до Йоля новою вовняною річчю. У пізніших версіях історії кіт викрадає тільки святкове частування. Про тих, хто не отримав новий одяг до свята, в Ісландії кажуть: «він надів на себе йольського / різдвяного кота» (ісл. hann fór í jólaköttinn), тобто притягнув до себе неприємності. [13]

Міфологічний образ Йольського Кота має коріння в традиціях ісландського побуту, де вівчарство було ключовою складовою господарства. Виробництво грубого сукна з овечої вовни, відомого як «вадмауль», було сімейним промислом. Після осінньої стрижки овець усі члени родини, від найстарших до наймолодших, займалися обробкою вовни. Зазвичай, роботу завершували до Різдва (Йоля), коли в Ісландії починався час ярмарків. З цього сукна виготовляли зимовий одяг для власних потреб, особливо для старших дітей, а також в'язали невеликі речі, такі як шкарпетки і рукавиці, для кожного члена сім'ї. Ті, хто сумлінно працював до Різдва, отримували новий одяг, тоді як ледарі, які не встигали нічого зробити до ярмарків, опинялися в невідганному

становищі. Щоб стимулювати дітей до праці, батьки лякали їх історіями про Йольського Кота, який з'їдав тих, хто не мав нової вовняної речі до свят. [13]

Хоча ця традиція має давнє коріння, письмові згадки про Різдвяного кота з'явилися лише в ХІХ столітті. Фермери використовували загрозу бути з'їденим Різдвяним котом, щоб стимулювати своїх робітників завершити обробку осінньої вовни до Різдва. Ті, хто брав участь у роботі, отримували новий одяг, тоді як ледарі залишалися без нічого і ставали потенційною здобиччю жахливого кота. За іншою версією, кіт просто поїдав їжу тих, хто не мав нового одягу під час різдвяних святкувань. Уявлення про Різдвяного кота як звіра-людожера були частково популяризовані віршами Йоганнеса Ур Кьотлума, а також іншими творами фольклору. [13]

Скандинавія. Згідно скандинавським уявленням, Фрейя (богиня кохання, краси, родючості, війни та золота) їхала на колісниці, яку тягли дві красиві сірі кішки. Кішок подарував їй Тор. Норвезькі фермери зберегли традицію залишати їжу в якості підношення для котів, щоб забезпечити рясний урожай. [17, с. 101- 104]

Підсумовуючи цей розділ, можна казати, що коти в давні часи у всьому світі були улюбленцями за те, що охороняли будинок та поля від щурів та змії, охороняли пшеницю. Вони були улюблені настільки, що на їх честь зводили храми, робили жертвоприношення. Коти були уособленням та персоніфікацією богів у багатьох пантеонах міфології різних культур, хоча, як було проілюстровано в цьому розділі, вони не були тільки гарними богами/істотами, що охороняють та приносять радість – деякі культури вважали їх уособленням злих духів.

Так сильно вірили в цих тварин, що наділяли навіть силою керувати життям та смертю, та саме у цей час почали боятися та забороняти, що перейде у подальшу культуру й буде більш детально розглянуто у наступному розділі.

Розділ 3

СТАВЛЕННЯ ДО КОТІВ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

У середньовіччі котів загалом не схвалювали, вважаючи їх у кращому випадку корисними шкідниками, а в гіршому — агентами сатани, через середньовічну церкву та її асоціацію kota зі злом. Життя kota в середні віки (бл. 476-1500 pp.) суттєво відрізнялося від життя собаки в основному через його асоціацію з чаклунством, темрявою та дияволом. Як ми вже знаємо, стародавньому світі кішка високо цінувалася в таких різноманітних культурах, але до 13 століття в Європі вона давно втратила свій колишній статус і, як правило, допускалася через її практичне використання для стримування паразитів, але не часто цінується як домашня тварина.

Кіт втратив своє колишнє становище завдяки зусиллям середньовічної церкви, яка заохочувала асоціювати kota з дияволами та темрявою як частину їхньої давньої програми демонізації язичницьких вірувань, ритуалів і цінностей. Вчений Десмонд Морріс пише: «Релігійні фанатики часто застосовували хитрий прийом, перетворюючи чужих героїв на лиходіїв, щоб задовольнити свої власні цілі. Таким чином стародавній рогатий бог , який захищав попередні культури, спочатку перетворився на злого диявола християнства, а шанована священна котяча тварина стародавнього Єгипту стала злобним котом-чаклуном середньовічної Європи. Багато речей, які вважалися святими попередньою релігією, автоматично були прокляті новою релігією . Так почалася найтемніша сторінка довгого спілкування kota з людством. Століттями її переслідували, а жорстокість, яку вона завдала, отримала повну підтримку Церкви.» [20, с. 154]

Коли kota асоціювали з сатаною, його регулярно катували та вбивали або для того, щоб запобігти нещастю, як знак відданості Христу, або як невід'ємну частину ритуалів, пов'язаних із айлуромантією (використання котів для передбачення майбутнього). Котів засуджували папи та винищували

цілими селами, і вони не відновили навіть половини свого колишнього статусу до епохи Просвітництва у 18 столітті. Так, у 1484 році папа Інокентій VIII випустив наказ (булла) «*Summis desiderantes affectibus*» («Усіма силами душі») стосовно інквізиції, де називає котів «улюбленою твариною диявола і ідолом усіх відьом», і мільйони кішок були закатовані і вбиті. [3]

Ще один внесок у погану репутацію кішки — її асоціація з жіночим началом, перенесена з Єгипту, і погане освітлення, в якому жінки раннього Середньовіччя розглядалися. До популяризації культу Діви Марії у Середньовіччі (1000-1300 рр.) у поєднанні з французькою романтичною традицією куртуазного кохання, яке підвищувало статус жінки, жінки були тісно пов'язані з Євою та падінням людини в саду Едем. Жінки вважалися вродженими грішними, хтивими та відповідальними за перше падіння людини, а також за будь-які труднощі, які довелося витримати кожному чоловікові після Адама. [19, с. 19]

Міфологія Біблії, прийнята як божественна істина, також паплюжила євреїв як Христовбивць, і протягом усього Середньовіччя в Європі євреїв також пов'язували з котом. Кажуть, що євреї поклонялися котам, могли перетворюватися на котів, щоб пробратися в християнські домівки, щоб пустувати чи чаклувати, а також вважалося, що вони розпинали котів як насмішку над смертю Христа на хресті. Отже, для патріархальної культури Середньовіччя кішка була наймерзеннішою істотою, яка могла повзати по землі. [19, с. 23]

У той же час, однак, середньовічні християни вважали kota корисним для боротьби зі шкідниками та як засіб для надприродного розуміння. Було помічено, що щури, миші та інші шкідники добре контролювалися одним-двома котами в будинку, а торговці та екіпажі кораблів вважали їх корисними, а також для захисту партій зерна чи інших вантажів під час транспортування чи зберігання.

Практика айлуромантії, за допомогою якої можна було передбачити майбутнє, спостерігаючи за рухами kota, також підвищила його цінування. Здебільшого айлуромантія включала лише спостереження за котом, чия поведінка вважалася здатною передбачати погоду, несподіваним гостем у дверях та іншими подібними речами. Однак айлуромантія прийняла явно неприємний поворот у ритуалі, відомому як тагхайрм, який практикувався в Шотландії протягом Середньовіччя і аж до 16 століття: людина брала kota і смажила його живцем на відкритому вогні, обертаючи на рожні. Кіт кричав від агонії, і це викликало Диявола, щоб захистити одного зі своїх. Диявол благав людину припинити страждання kota, але людина трималася, доки Диявол не пообіцяв виконати певне прохання – часто якесь передбачення майбутнього – і тоді кішка позбулася б страждань. [18, с. 224]

Крім того, кіт був пов'язаний з демонічним через роботу письменника Уолтера Мапа (бл. 1140-1210) «*De Nugis Curialium*», де він стверджував, що релігійний рух катаринів (які шукали реформ у католицькій церкві), яких він тісно пов'язував з еретиками, поклонялася коту під час частини з своїх темних обрядів. Мапа повідомляє, як ті християни, які впали в гріх і помилку, приєднавшись до катаринів, але які з тих пір повернулися до істинної віри, дали такий звіт про регулярний ритуал: «О першій сторожі ночі, із закритими дверима, входами та вікнами, сім'ї сидять мовчки, кожна у своїй «синагозі», і чекають. А посеред них висить на мотузці великий чорний кіт. Як тільки вони бачать цього kota, вимикають світло. Вони не співають і не декламують гімни чітко, але бурмочуть їх, зімкнувши зуби, і намагаються у темряві місце, де вони бачили свого пана, і, коли знаходять його, вони цілують його, більш смиренно залежно від своєї дурості, хто на лапах, хто під хвостом, хто на статевих органах.» [6, с. 63]

Історія Мапа – ніде більше не підтверджена і, можливо, сатирична, насправді – стала настільки широко поширеною і часто повторюваною, що, здається, була врахована в папській буллі, яка засуджувала котів. Папа

Григорій IX (1227-1241), у відповідь на поширені повідомлення про єресь по всій Європі, випустив декрет *Vox in Rama* (13.06.1233) (яка засуджувала котів, особливо чорних, як злих і в союзі з Сатаною) та послав інквізитора Конрада фон Марбурга (1180-1233) до Німеччини викорінювати єретиків будь-якими засобами, які він вважав за потрібне. Конрад надіслав Папі звіт про проведені підступні обряди, який звучить дуже схоже на попередній опис Мапа про котячий ритуал, лише з додаванням жаби до служби. *Vox in Rama* детально описав зіпсовані ритуали культу, зображуючи диявола, якому поклонялися відьми, як темну фігуру напівкота і напівлюдини. Конрад конкретно звинуватив німецького дворянина Генріха III, графа Сайна (помер у 1246 р.) в участі в цих ритуалах, але Генрі зміг очистити своє ім'я перед трибуналом і зберегти свою посаду; Невдовзі після цього Конрада було «таємничим чином» убито. Розповідь Конрада, яку дав папі Григорію IX, не міг бути підтверджений жодним іншим інквізитором чи будь-ким іншим, але концепція kota як демонічного ще більше укорінилася в суспільній свідомості після 1233 року.[2]

Незважаючи на те, що більшість населення середньовічної Європи були неписьменними, це не мало значення, оскільки історії зазвичай передавалися усно. Ці історії, котрі асоціюють kota з темрявою, чаклунством і підземним світом, у поєднанні з зусиллями Церкви демонізувати цінності попередніх вірувань, зайшли б далеко до того, щоб засудити kota до ненормального існування.

Окрім того, що зміст були папи Григорія IX привернув увагу громадськості, це була погана новина для котів і тих, хто про них піклувався. Літні жінки, які тримали котів, були особливо вразливі до звинувачень у чаклунстві, як зазначає вчений Вірджинія С. Холмгрен: «Стара жінка, яка жила сама і не мала родичів, які могли б надати допомогу, часто любила kota як дорогого друга і єдиного компаньйона. Кіт і бабуся завжди були разом, кіт любив гратися з будь-якою роботою, особливо зі завданням підмести подвір'я

хрястим віником-гілочкою. Будь-який житель села, який ховається в кущах, щоб підглядіти докази чаклунства, може побачити, як кіт кидається на пучок гілочок, щоб покататися по вибоїстій землі, а мітла та кіт підлітають у повітря на короткий момент контакту. У той самий момент у сусідньому замку інша улюблена кішка могла так само грайливо кататися на шовковому шлейфі своєї господині, коли вона переходила від вікна до дзеркала, а ті, хто був поруч, ніжно посміхалися. Але на обличчях тих шпигунських селян були посмішки, коли вони мчали додому, щоб повідомити про докази чаклунства в дії». [17, с. 152]

Спостереження Холмгрен за леді та котом у її замку є точними, як це видно з записів будинку леді Елеонори Монфортської (також відомої як Елеонора Англійська , 1215-1275), яка тримала кішку для боротьби зі шкідниками, але також, здається, піклувалася для нього як домашнього улюбленця. Леді Елеонора, достатньо могутня, щоб контролювати, підтримувати та, нарешті, домовитися про здачу Дуврського замку, не було чого боятися звинувачень у чаклунстві, але цього не можна було сказати про скромніших жінок у селах і містах. З усіх звинувачених у чаклунстві в Європі в Середньовіччі 80% були жінками, і звинувачення майже завжди закінчувалося смертю жінки. Хоча найпопулярніший образ — нібито відьма, яка спалює на вогнищі, набагато поширенішим було зав'язувати засуджену в мішок разом з її котом і кидати обох у річку. [19]

У спалаху бубонної чуми в 1348 році часто звинувачували масову різанину котів після булли Папи Григорія IX, але ця теорія є неспроможною, оскільки це був лише один випадок чуми з багатьох; чума вбивала європейців задовго до 1233 року. Незважаючи на це, здається, немає підстав стверджувати, що зменшення популяції котів до і після папської булли призведе до збільшення мишей і щурів. Навіть якби це було не так, випадки чуми в 1233-1348 роках можна було б віднести до більшої кількості гризунів, що переносять паразитів, яким дозволили процвітати за відсутності великої

популяції котів. Люди Середньовіччя не підозрювали, що чуму викликала бактерія *Yersinia pestis* (це залишалося невідомим до 1894 року), і прийняли думку Церкви, що вона була послана Богом як покарання за гріх. Кішок продовжували ганьбити та вбивати, тому що люди продовжували розглядати їх через призму Церкви як злих і нікчемних.

Десмонд Морріс посилається на триваюче переслідування кішок протягом Середньовіччя та в епоху Відродження, зазначаючи, що ще в 1658 році Едвард Топсел у своїй серйозній праці з природної історії написав «фамільяри відьом найчастіше з'являються у формі Котів, що є аргументом, що цей звір небезпечний для душі і тіла». Кішка продовжувала сприйматися таким чином до епохи Просвітництва у 18 столітті. [20, с. 162-165]

Також актуальною для цього питання буде вивчення манускрипту Жана де Віньє, що у 1400-1410 роках переклав на французьку мову з латини манускрипт Вінсента Бовезького *Le Miroir Historial (Vol. IV)* з оригінальними ілюстраціями. На сторінці 313 можна побачити ілюстрацію «Диявол являється в образі кішки святому Домініку Калеруейському», де кіт з мотузкою зваблює людей до самогубства заради Сатани. [5, с. 313]

Вплив страхітливих подій минулого досі відчувається в сучасній Європі, хоча і в менш жорсткій формі. Протягом останніх шістдесяти років у місті Іпр (Бельгія) проходить Kattenstoet (Фестиваль котів). Цей фестиваль, що відбувається раз на три роки, включає участь людей у котячих масках, талісманів котів, духових оркестрів і величезних "котячих" машин. Учасники фестивалю одягаються як кішки, відьми або миші і гуляють містом, створюючи атмосферу веселощів для глядачів. Попри загальну радісну атмосферу, деякі дивні елементи, як-от інсценування спалення кішок, нагадують про похмуру минуле.

В Іпрі існувала своя унікальна історія, пов'язана з кішками. У ті часи місто, як і багато інших у Фландрії, славалося легкою промисловістю, зокрема виготовленням одягу з англійської вовни. Сировину та готові вироби зберігали

в Lakenhalle, одній із найбільших комерційних будівель того періоду. Проте тканини приваблювали щурів, які не тільки гризли їх, але й поширювали хвороби. Для боротьби з мишами торговці почали розводити кішок як природних хижаків.

Однак кішки швидко розмножувалися, і їхня чисельність стала надмірною. Влада вирішила скоротити кількість кішок, і це призвело до того, що городяни почали кидати їх із дзвіниці місцевої церкви. Навіть після завершення масових вбивств, кидання кішок з вікон залишалося популярною розвагою. Згодом ця практика стала обов'язковим ритуалом, що проводився у "котячу" середу, на другому тижні Великого посту.

Цей кривавий звичай був відображенням суворості та жорстокості середньовічних методів контролю популяції тварин. Незважаючи на жахливий характер цього ритуалу, він мав свої підстави в економічних і санітарних потребах того часу. В наші дні, фестиваль Kattenstoet перетворився на святкову подію, де збереглися лише символічні елементи минулого. Він служить нагадуванням про історичне ставлення людей до кішок, а також про те, як далеко ми просунулися в гуманному поводженні з тваринами.

Ця жахлива «традиція» тривала до 1817 року, коли було вчинено останнє вбивство кішки. Згідно зі свідченнями, остання кішка втекла настільки швидко, що її не змогли спіймати. Відтоді і до Першої світової війни "котячу" середу відзначали лише дзвоном церковних дзвонів. У 1938 році група хлопчиків, які служили в церкві, організувала своєрідний котячий парад. Вони пройшли вулицями міста, несучи іграшкових кішок. Дійшовши до церкви, один із хлопчиків піднявся на дзвіницю і скинув звідти іграшкову кішку. Це дійство започаткувало нову традицію. З того часу кожні три роки в Іпрі відзначають "Фестиваль котів" (Kattenstoet). Сучасний фестиваль включає паради, карнавальні ходи та костюмовані вистави, де учасники одягаються як кішки, відьми чи миші. Ця подія привертає туристів з усієї Європи і стала

важливою культурною традицією, яка поєднує історичну спадщину з атмосферою радості та святкувань. [21]

Підсумовуючі цей розділ, можна казати, що з початком середніх віків та впливу Церкви на людства, котів почали вважати твариною Сатани. Почались масові вбивства котів та заборони на їх тримання. За кішку в домі могли вважати відьмою та винести вирок Інквізиції, Папи Римські схвалювали укази, де котів треба було виловлювати та вбивати. За думкою сучасних вчених, усе це було зроблено через застосування хитрого прийому, перетворюючи чужих героїв на лиходіїв, щоб задовольнити свої власні цілі. Багато речей, які вважалися святими попередньою релігією, автоматично були прокляті новою релігією.

Розділ 4

«ВІДРОДЖЕННЯ КОТІВ» У МОДЕРНОМУ ТА ПОСТМОДЕРНОМУ ЧАСІ

У цьому розділі буде розглянуто становлення до котів у суспільстві за мистецтві з 14 століття до сучасності – з початку Реформації, модерності та до сучасної постмодерності, також наведені та описані приклади цього у мистецтві.

4.1. Відродження культури плекання котів у модерну добу. Протестантська Реформація (1517-1648) зламала владу Церкви над життями людей і дозволила більшу свободу думки. Хоча, як завжди, були такі люди, як уже згаданий Едвард Топсел, які дотримувалися попередніх вірувань, тепер люди могли вільно ставити під сумнів погляди Церкви на життя загалом і котів зокрема. Кайдани релігійних упереджень слабшали, життя ставало комфортнішим, а затишно грілися на пічці мишолови не становили загрози, і навіть навпаки — нерідко становили приємну компанію, до того ж у вільну хвилину за ними було так приємно спостерігати. Для великого ренесансного майстра Леонардо да Вінчі кішки стали предметом наукового дослідження. «Будь-яка домашня кішка — це шедевр, створений природою», — писав Леонардо, заповнюючи сторінки свого альбому начерками миючих, які грають або полюють на мишей і птахів звірів. [14 с.193]

Поступово кішка відвойовувала своє місце не тільки в будинку, а й у живописі, ставши мало не записаною героїнею «домашніх» сцен у таких художників як Ганс фон Кульнбах (1476-1522), Жан Корнеліс Вермейєн (1500-1559), Отто Ван Вен (Отто Веніус) (1556-1629), Жан Батіст Перроно (1715-1783), Жан-Батіст Сімеон Шарден (1699-1779), на полотнах учениці Франса Хальса голландської художниці Юдіф Лейстер (1609-1660).

Кішка, як правило, є сусідами з дітьми, до того ж з'являється як аксесуар на портретах і натюрмортах. Ні, вона ще не в центрі композиції, але вже важлива смислова деталь твору. На портретах юних панянок за допомогою кішки підкреслювалася жіночність і ніжність господинь, а в статичні натюрморти грайлива істота вносила інтригу та дію. До середини XVII століття поза сумнівом кішка вже визнається частиною сім'ї (наприклад, картина Луї Ленен «Щаслива сім'я», 1642 р.), а її зображення часом є метафорою материнства, затишного будинку та вільностей.

Кардинал Рішельє любив ламати стереотипи та тримав десятки улюблениць і заповів про них піклуватися після його смерті. За різними даними у палаці кардинала жило 12-20 кішок різних порід та забарвлень. Політик Рішельє говорив, що він не має друзів, а людей він ділить на союзників і противників. Кардинал знав, що колишній союзник може зрадити, а противник перейти на його бік, спокусившись різними дарами. Єдиними друзями кардинала стали його вихованці. Найулюбленішими вихованцями Рішельє були чорний кіт Люцифер (його Високопреосвященство любив посміятися з забобонів) і біла кішка Міріам. Хоча, вважають, що до містицизму кішок кардинал ставився всерйоз: як зазначали сучасники, коли кардинал хворів, коти забиралися до нього на ліжку і «полегшували страждання», Рішельє напрочуд швидко одужував. Посли іноземних держав, щоб здобути прихильність кардинала, дарували йому котиків. Так у Франції виявилися кішки різних порід перські, англійські, ангорські. [17, с. 184]

Казали, що котики завадили коханню кардинала до королеви Анни, у якої виявилася сильна алергія на кішок, у дами сльозилися очі й вона починала плакати кожен раз, коли Рішельє підходив до неї. Після кількох таємних побачень їхній роман завершився, хоча кардинал довго і наполегливо добивався уваги королеви. [17, с. 185]

У XVIII столітті кішка переможно йшла по салонах знатних дам, які замовляли портрети своїх вихованців медальєрам, а порох зберігали у

вишуканих урнах. Антуан Ватто (1684-1721) і Жан Оноре Фрагонар (1732-1806) зображували їх у пасторальних сценах й у будуарах жінок. Дух Просвітництва заохочував людей тримати котів як домашніх тварин просто заради радості товариства, і ця тенденція стала більш поширеною у вікторіанську епоху (1837-1901). Вікторіанці дуже цікавилися будинком та домашнім життям, а виховання дітей вважалося дуже важливим для створення правильної моралі у суспільстві. Та однією з речей, які діти могли зробити для розвитку моральності, було завести домашню тварину - тому, починаючи з середини ХХ століття, можна знайти чимало посібників, що пропонують дітям завести домашніх тварин, щоб покращити себе та свої моральні якості.

Королева Вікторія, у якомусь сенсі, хотіла повернути котам той статус, який вони мали в стародавньому Єгипті, хоча й без культів, звісно. Коли Розетський камінь був розшифрований у 1822 році він відкрив для світу єгипетську культуру. Раніше вважалося, що ієрогліфи — це якийсь таємничий орнамент, але, як тільки це було зрозуміло як мову, єгипетська цивілізація стала більш гострою і привернула увагу всього світу. Історії про фантастичні знахідки в стародавніх гробницях потрапили в газети в Англії та в усьому світі, і багато з них згадували про Бастет і єгипетську любов до котів. Інтерес Вікторії до Єгипту спонукав її усиновити двох блакитних персів, і вона здобула репутацію заводчика виставкових котів. Оскільки Вікторія була популярним монархом, преса повідомляла про її інтереси, і ці інтереси стали розділяти інші, які тепер хотіли мати власних котів. [24, с. 361]

Зусилля Вікторії сприяли тому, що кішка відновила своє давнє місце в людському суспільстві. Її любов до котів була відзначена в Америці в популярному періодичному журналі *Godey's Lady's Book*, який видавав Луїс А. Годі з Філадельфії між 1830-1878 роками. У 1836 році письменниця Сара Джозефа Хейл приєдналася до редакції *Godey's* і почала писати статті, вихваляючи чесноти kota та радість володіння ним. [24, с. 363]

Вирішальною у боротьбі котів за серця людей стала ідея одного чоловіка. У 1851 року в Гайд-парку з'явилася дивовижна будова, яка вже стала легендарною, знаменитий Кришталевий палац, збудований за ініціативою принца Альберта для проведення першої Всесвітньої виставки. Дітище Альберта стало найважливішою сторінкою історії розвитку промисловості, мистецтва та міжнародних відносин, тому той факт, що перша виставка кішок також відбулася у цьому будинку, щоправда вже на новій локації у південно-східному Лондоні, додає собливої грандіозності цієї події. Так, через 20 років після Всесвітньої виставки, британській ілюстратор, журналіст і борець за права тварин Харрісон Вейр організував достатньо дивний на той час захід – виставку котів.

13 липня 1871 року в Кришталевий палац ринули господарі та любителі кішок з усієї Великобританії, і, незважаючи на те, що тоді вони були в меншості, виставку відвідали близько 200 000 осіб. Ніхто, включаючи самого Харрісона Вейра, не передбачав такого ажіотажу: навіть довелося запустити додаткові потяги до Кришталевого палацу, щоб усі охочі змогли відвідати першу у світі виставку кішок. Те, що саме ця виставка була найпершою, зараз є загальноприйнятим фактом, проте деякі джерела повідомляють, що подібна подія відбулася ще у 1598 році у Вінчестері, але інформації про неї немає, у зв'язку з чим її існування ставлять під сумнів. Більше того, в 1868 році в Лондоні також пройшла виставка-попередниця дітища Вейра, але за масштабами та медійністю вона значно поступалася грандіозному шоу у Кришталевому палаці. [24, с. 378]

Саме завдяки Харрісону Вейру та його ентузіазму кішки перемістилися з вулиць в аристократичні вдома: після виставки люди стали заводити цих тварин як вихованців, і любов до них почала стрімко зростати. «Довгі роки зневаги, поганого ставлення та абсолютної жорстокості, малими або зовсім відсутніми проявами ніжності, доброти та дресирування, зробили Кішку самодостатній. Маленьких або великих собак можна поважати та гладити, але

вони зазвичай марні; Кішка, домашня чи ні, корисна», — так писав про кішок Вейр, виявляючи особливу повагу до цих тваринам за рахунок використання великої літери. Також йому приписують розробку перших стандартів для оцінювання кішок і перший великий опис порід цих тварин. [24, с. 379]

У 1868 році Британській музеєм було офіційно прийнято на роботу три кішки, на їх забезпечення держава виділяла кошти. Секретар відомства погодився виділити на котів, що були «на випробувальному терміні», виділяти по 1 шилінгу в тиждень. Відомство очікувало, що за шість місяців їх «випробовування» кількість гризунів, що лакомилися фондом музею, повинне зменшитися хоча б на половину.

Популярний письменник Марк Твен, серед багатьох інших, додав імпульсу, пишучи та читаючи лекції про піднесені радості kota як супутника, і тому до кінця 19 століття середньовічне уявлення про kota як знаряддя сатани було визнано замінено котячим другом і цінним членом родини, таким знайомим любителям котів у наш час, а також любителям стародавнього світу.

У Поля Гогена на картині «Гаїтяни» спляча серед білого дня кішка — сама млість. Часто і із задоволенням пускав котиків на свої картини (і на руки – до героїв своїх портретів) П'єр Огюст Ренуар. Жан Ренуар, син художника, який став знаменитим кінорежисером, оскарівським лауреатом, у своїй книзі спогадів про батька неодноразово заводить про кішок. За його словами, ця любов до кішок у Огюста Ренуара ще з дитинства - вчився малювати на портретах котів і собак. Одним із улюблених мотивів Ренуара стануть портрети дівчат із кішками. Огюст Ренуар зображує свою сім'ю так, ніби перед ним мадонна з немовлям: і кішка тут більш ніж доречна - ще майстри Відродження поміщали її на картини зі святим сімейством як символ плодючості. А іноді Ренуар писав кішок просто так – без приводу та без людської компанії.

Ще одна відома робота вже стала справжнім символом Парижа — її можна бачити на майках, сумках, календарях... Кішка на афіші кабаре Теофіла

Стейнлена (1896) роботи французького графіка, автора альбому малюнків під назвою «Кіт» — символ нічного життя.

Окремого згадування заслуговує англійський художник Луїс Вейн (1860 – 1939), що відомий саме за свої тисячі малюнків зі зображенням антропоморфних котів. Уейн був на піку з 1880-х до початку 1900-х років. Його антропоморфні коти, часто яскраво забарвлені та зазвичай зайняті модними сучасними справами – на березі моря, грають у гольф, катаються на автомобілі, п'ють чай – широко поширювалися в щорічниках, ілюстрованих газетах, листівках і журналах. Їхня популярність збіглася з розширенням ринку комерційного друку та розвитком відтворення кольорів, і, за підрахунками, протягом цього періоду Луїс Вейн регулярно малював близько 600 зображень котів на рік (разом із випадковими собаками та птахами). На жаль, смерть його батька в 1880 році залишила Вейна головним годувальником його матері та п'яти сестер, і він знехтував авторським правом на свої зображення. Як наслідок, сім'я залишалася майже в безгрошів'ї, незважаючи на те, що щорічники Луїса Вейна стали повсюдними в сімейних будинках. Ще однією жахливою грою долі став тяжкий діагноз (особливо на те століття) Вейна – шизофренія. Лише після того, як у 1925 році Вейн був «виявлений» у палаті для бідних у Спрінгфілді, національна кампанія зібрала гроші, щоб перевести його до більш безпечної Королівської лікарні Бетлема, потім у Ламбеті, південний Лондон, і, нарешті, у 1930 році до Непсбері, поблизу Сент-Олбанс. [12, с. 30-33]

Для психіатрів люмінесцентні кольори, геометричні, фракталоподібні форми та нерівні силові поля на «остаточних» картинах Вейна у серії «Калейдоскопічні коти» відповідали діагнозу шизофренія. Тому вони підтвердили, що його хвороба є станом зміненої свідомості, а мистецтво, створене під її впливом, частково є результатом зламаного та дезорганізованого розуму. (Більш позитивна оцінка «трипового» мистецтва

Вейна згодом сприяла відновленню його як контркультурного героя-художника у другій половині 20-го століття.)

Добірка картин Вейна була виставлена в 1925 році в Лондоні в Twenty-One Gallery, яка також відстоювала роботи Вільяма Ніколсона, Джейкоба Епштейна та Грема Сазерленда; у наступні десятиліття художник і скульптор Жан Дюбюффе почав збирати свою колекцію так званого «арт-бруту» (у цю колекцію й попало багато робіт Вейна) – роботи, як він казав, «вихідної від незрозумілих особистостей, маніяків [...] оживлених фантазією, навіть маренням». Ця позитивна сторона повторного огляду була частково реакцією на події в іншому місці.

У 1930-х роках на нацистських виставках «дегенеративного мистецтва» твори сучасних модерністів протиставлялися роботам із колекції мистецтва психіатра Ганса Принцхорна, створеним переважно пацієнтами гейдельберзької лікарні. Пропонована еквівалентність між розумовою та мистецькою «дегенерацією» перевернула з ніг на голову святкову концепцію художника-візіонера. Однак це також, навпаки, припускало, що в роботах деяких із цих пацієнтів, можливо, є ще що побачити. «Коти-калейдоскопи» Вейна не вказують на втрату його сил, але є одними з його найспокусливіших робіт. Вони складні, жорстко контрольовані та майже ідеально симетричні – його біограф Родні Дейл зазначає, що Вейн був двостороннім і припускає, що він, можливо, працював над ними обома руками одночасно. Картини, написані ним після 1924 року, однаково абстрактні та фігуративні, жоден із способів не переважає. У багатьох із них коти тиняються широкими садами, перед фантастичними будівлями, наполовину критими соломою. Незважаючи на те, що вони нагадують складні відображення калейдоскопа, його вироби з щільним візерунком також нагадують види декоративних робіт, створених його матір'ю – Комптон зазначив, що вона була відповідальною за проекти «найкращих турецьких килимів» – або навіть його сестрами, деякі з яких

робили орнаментальні розписи по краях книжкових сторінок і на склі. [12, с. 170- 194]

Здається, саме так їх зрозуміли його сестри. Вони продовжували відвідувати Вейна щотижня у лікарні та збирати будь-які твори мистецтва, які можна було продати, але (за словами однієї з медсестер) вони викидали «цей мотлох», який не продавався. У 1939 році психіатр Уолтер Маклай знайшов вісім кольорових малюнків у смітті Ноттінг-Хіллу. На всіх зображені коти. Один кіт представляє свій профіль на фоні ніжно забарвленого листя; інший з довгим волоссям і очима-блюдцями, очевидно, підозрює щось, що просто поза полем зору. Третій, більш чітко окреслений, нишпорить проти нерівного електричного силового поля, яке, здається, виходить прямо з його темно-помаранчевого хутра. Решта п'ять із щільним візерунком, симетричними та яскравими вітражами є практично абстрактними, за винятком того, що всі вони об'єднані навколо пари гострих вух, усміхненого рота та двох мерехтливих очей. Це й були останні роботи великого художника, котрі не продавалися й були викинуті у смітник. [12, с.10-12]

Роботи Луїса Вейна знову здобули популярність у 90-х роках ХХ століття. Листівки з його малюнками стали цінними колекційними предметами, і їх ціна зросла до 500-800 доларів США. Оригінальні малюнки та акварелі Вейна тепер продаються за ціною від 5 до 35 тисяч доларів.

4.2. «Котики» у сучасному світі мистецтва. На умовному рубежі модерного часу та постмодерного, Пікассо був великим шанувальником кішок. Він взагалі любив тварин, і все життя тримав у себе птахів, собак, у свій час - мавпочку, в інший час - козу. І, звісно, кішок. Цитата зі спогадів Брассая, фотографа 20 століття, що багато знімав Пікассо: "Я терпіти не можу породистих кішечок, які муркочуть на подушці у вітальні. Мені подобаються дикі кішки, які полюють птичками, гасають вулицями як оскаженілі, тягнуть все, що бачать. Вони дивляться на вас дикими очима і того і диви вчепляться

вам у фізіономію. А ви помітили, що кішки, які живуть на волі, майже завжди вагітні? Це цілком природно: адже вони тільки про кохання і думають». І саме такі – харизматичні – образи кішок він створював у своїх картинах. [25, с. 350]

Святковий спосіб експериментування постмодерного мистецтва знайшов новий поштовх із використанням пародії та пастишу. У той час як пародія імітує манеру, стиль або особливості певного мистецького твору/жанру/автора та применшує оригінал, застосовуючи імітацію до низької чи невідповідної теми, пастиш буквально означає поєднання або «вставлення» разом кількох елементів. Таким чином, пастиш можна розглядати як репрезентацію хаотичних, плюралістичних або насичених інформацією аспектів постмодерного суспільства. Пастиш, у постмодерному мистецтві, є даниною або пародією на минулі стилі. Тобто – основних з самих цікавих ознак сучасного постмодерністського мистецтва є пародія, та коти теж не оминули це. Початок пародії відомих витворів мистецтва з котами почався ще задовго до самого постмодерну. [15, с. 180-185]

Один з найвідоміших японських котячих шанувальників - Утагава Куніосі (1798-1861) та його гравюра "Коти 53 станцій Токайдо" служить тому промовистим підтвердженням. Це пародія на відому серію гравюр "Види 53 станцій Токайдо". Тільки на цій густо заповненій гравюрі кожній назві станції відповідає симпатичний вусатик. Цікавими є сучасні роботи – пародії на «Автопортрет» Вінсента Ван Гога та на гравюру «Під хвилиною Канагавського моря» — японського художника Хокусяя. [25, с. 373 - 382]

Пригадуючи котів на службі у Британському музеї, у сучасній Великобританії є схоже звання – «Головний Мишолов Резиденції Уряду (Chief Mouser to the Cabinet Office)», котре отримують коти, що мешкають в резиденції Прем'єр-міністра Великої Британії за адресою Даунінг-стріт, 10, Лондон. Оскільки резиденція глави уряду розташовується в старому будинку, миші та щури там є постійною проблемою. Придворна посада кота, що виконував функції мишолова і одночасно був улюбленцем при дворі, існувала

ще за часів короля Генріха VIII. У 1515 році кардинал Томас Вулсі тримав kota, коли працював лордом-канцлером. [20, с. 230-232]

З 3 червня 1929 року з англійської скарбниці почали виділяти по 1 пенні на день на утримання kota. У квітні 1932 року ця сума збільшилася до 1 шилінга і 6 пенсів на тиждень. Нині Головний Мишолов обходиться скарбниці вже у 100 фунтів на рік. Коти не обов'язково належать Прем'єр-міністру, вони лише проживають у його резиденції. Найдовше цю посаду обіймав Вілберфорс, який протягом восьми років служив у Едварда Гіта, Гарольда Вільсона, Джеймса Каллагана та Маргарет Тетчер.

З 15 лютого 2011 року до сьогоднішнього головним мишоловом є кіт Ларрі. Його офіційне звання -- 11-й Головний Мишолов Резиденції Уряду. [20, с. 232-234]

Не можна не згадати сучасні графіті на стінах усієї Одеси, Україна, котрі зроблені з початком повномасштабного вторгнення росії з лютого 2022. По всьому місті можна знайти графіті з котами-волонтерами, солдатами та представниками різних професій. Пописані ці графіті псевдонімом LBWS 168, котрий використовують два місцевих одеських художника – Денис Білий та Ігор Матроскін. [8]

До лютого 2022 можна було побачити кілька робіт цього тандему на тематику карантину, під час епідемії COVID-19, але «бум» цих робіт припав саме на початок повномасштабної війни. Серед графіті легко впізнати героїв сьогоднішньої війни, таких як — Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний, пес Патрон, бійці загону “Азов”, артист – волонтер Коля Серга, Борис Джонсон та інші. Ці графіті зображують події на полях битв, відображають настрої в суспільстві, висвітлюють політичні події в країні та ілюструють гасла, що виникають під час цієї війни.

“Ми вирішили малювати котів, бо це суто одеська історія — портове місто та коти) малювали ми їх задовго до війни, але коли все місто готується до оборони — коти не можуть залишатися осторонь”. Коти несуть місію

підтримати одеситів – волонтерів, військових, пересічних мешканців. Своєю творчістю намагаємось приносити городянам гарні емоції”, — розповів у одному інтерв'ю Ігор Матроскін. [8]

Не тільки графіті в Одесі є прикладом котів в мистецтві України під час війни. Яскравим є образ військового, що тримає котика на плечах, у картині «В бій ідуть КОТИКИ» Тетяни Даневич-Потафєєвої. Картина була представлена в експозиції «Україна від Трипілля до сьогодні» у київському Будинку художника.

Аналізуючи роботу «В бій ідуть КОТИКИ», можна побачити військового, який стоїть спиною до глядача, а на його плечі сидить великий смугастий кіт, уважно спостерігаючи за навколишнім середовищем. Смугасті коти найбільше асоціюються з військовими завдяки своєму природному камуфляжу. Ці лісові хижаки вражають своїми навичками — вони непомітні, безшумні, мають гострий зір і швидку реакцію, роблячи їх небезпечними противниками. Коти захищають свою територію і люто обороняють її від непроханих гостей а також дуже турботливі до свого потомства, готові боротися з більшими хижаками заради захисту кошенят, часто перемагаючи завдяки своїй швидкості та наполегливості. Порівняння українських воїнів із котами виражає повагу та захоплення їхніми здібностями. Колона техніки на задньому плані символізує готовність до оборони та потужне озброєння. [11, 5-6 с.]

Як висновок цього розділу, безперечним є те, що після ослаблення Церкви, роль кішки повертається. Вона займає уміркований рівень (адже культу вже ніхто не починає), який тримається й досі, приймаючи цікаві риси модерного та постмодерного часу.

ВИСНОВКИ

У давнину зароджувалося унікальна здатність людини сприймати і відтворювати образи навколишнього світу. Людина давнього світу (не дуже важливо – на сході чи заході планети) жила у безпосередньому спілкуванні з природою та тваринами. Одного разу людство відчуло нагальну необхідність запам'ятати свої думки та почуття, своє бачення світу, показати дійсність доступними йому засобами. Ця здатність людини до творчості мала тривалу історію розвитку. Воно відбивало повсякденну діяльність всього суспільства.

Пізніше думка ускладнилася. Початкові релігійні форми впліталися у мистецтво під час його розвитку. Основами, що визначають сприйняття та зображення, були тварина. З початку одомашнення (Кіпр, прибіл. 10 тис. років тому) й до сьогодні кит є поширеним явищем у мистецтві всього світу. Сучасні археологічні дослідження Кіпра приводять нові факти одомашнення, адже до цих досліджень вважалося, що одомашнення відбулося саме в Єгипті, а не як раніше. Археологічні дослідження у Польщі та Казахстані також надають нової інформації у вивченні одомашнення котів.

Коти у сприйнятті людства пройшов ціле коле – з культів та обожнювання у Давньому Сході до ненависті у Середньовіччі. У єгипетський період коти були на вершині «харчового ланцюжка», можна сміло казати, що вони мали більше прав, ніж значна частина єгиптян у той час -- їм будувалися храми, окремі люди були їх охоронцями та наглядачами, навіть була смертна кара за їх вбивство. Схожі культу котам були й в інших міфологіях та віруваннях, наприклад, у Китаї, Ісландії, Польщі та у скандинавської міфології. У випадку с Китаєм, саме там зберіглося найбільше речових артефактів на «котячу» тематику, такі як картина «Оси і кит» з альбому «Квіти та замальовки з життя», Тяо Куан-Юн та інша картина під назвою «Леді» Чоу Вень-чу. Відомо також багато поезії того періоду на цю тематику.

Потім же, з початком експансії духовного життя католицької церкви, все докорінно змінюється, у чому величезну роль зіграла сама церква та особисто Папи Римські (відповідні накази можна побачити у буллі папи Інокентія «*Summis desiderantes affectibus*» («Усіма силами душі») від 1484 р. та декреті Папи Григорія IX *Vox in Rama* від 13 червня 1233 року).

Для нас сучасних є звичним розуміння того, що кіт – це супутник відьми, що у нього 9 життів й тому подібне, але воно не було завжди, усі «забобони» з'явилися у якийсь проміжок часу, через вплив якоїсь групи людей. Під час розповсюдження впливу Церкви, вони застосовували політику «демонізації» попередніх «героїв» на дітей Диявола й, одними з цих «дітей» й стали коти. Страшні звичаї й зараз впливають на сучасну культуру, хоча й в гумористичному вигляді, що можна побачити на прикладі Фестивалю котів (*Kattenstoet*) в Іпрі.

Після Реформації й упаду впливу Церкви на суспільство, кіт почав повертатися до домів. Значний вплив на це зіграли визначні постаті того часу – любитель котів Кардинал Рішельє та, пізніше, до нього приєдналася королева Вікторія, котра під час піку популярності в Англії історії та міфології Давнього Єгипту, також була великою любителькою цих тварин. Ще трохи пізніше, у 1871 році в Кришталевому палаці в Лондоні пройшла перша котяча виставка.

Можна казати, що саме у той час Реформації сформувалося поняття про кішку в доме таке, як й діє зараз, сучасне. Ми бачимо це на величезній кількості картин – від часів Леонардо Да Вінчі до Пікассо (Ганс фон Кульнбах, Жан Корнеліс Вермейєн, Отто Ван Вен, Жан Батіст Перроно, Жан-Батіст Сімеон Шарден, П'єр-Огюст Ренуар та інші митці є прикладом цього), окремої уваги заслуговує «котячий батько» у сфері мистецтва -- англійський художник Луїс Вейн (1860 – 1939 рр.)

Коти у сучасному мистецтві все ще актуальні, але вже з тенденціями постмодерного часу. Не оминула ця тенденція й сучасне українське мистецтво,

що ми можемо побачити на прикладі одеських графіті від команди LBWS 168 та на прикладі картини «В бій ідуть КОТИКИ» Тетяни Даневич-Потафєєвої. Іншою тенденцією постмодерна та сучасності є пародія та пастиш. Цей жанр також не залишила байдужим «котяча» тематика – прикладом цього є Утагава Куніосі та його гравюра "Коти 53 станцій Токайдо" (пародія на відому серію гравюр "Види 53 станцій Токайдо"). Цікавими є й інші сучасні роботи – пародії на «Автопортрет» Вінсента Ван Гога та на гравюру «Під хвилиною Канагавського моря» — японського художника Хокусая.

Найголовніша теза цієї роботи полягає у тому, що стародавня культура впливало на усю історію людства та досі несе величезний вплив на сучасне мистецтво, що й було показано у цій роботі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Геродот. Історія. Книга II – Евтерпа (Єгипетський логос). Переклад з давньогрецької А. Білецького. Київ : Наукова думка, 1993.
2. Gregoire IX decretal **Vox in Rama**, 1233. (Unified Corpus of Papal Letters, URL: <https://telma-chartes.irht.cnrs.fr/aposcripta/notice-acte/26666>, дата звернення 21.04.2024)
3. Innocent VIII bull «Summis desiderantes affectibus», 1484. Translated by Montague Summers. (URL: <https://web.archive.org/web/20080523174317/http://www.malleusmaleficarum.org/mm00e.html> , дата звернення 21.04.2024)
4. Mei Yaochen. Sacrifice to the Cat that Scared all the Rats, (URL : <http://www.chinese-poems.com/myc5.html> , дата звернення: 20. 03. 2024).
5. Vincent of Beauvais, Le Miroir Historial (Vol. IV). Translated by Jean de Vignay, 1400-1410. (URL: <https://manuscripts.kb.nl/show/manuscript/72+A+24> , дата звернення 21.04.2024)
6. Walter Map's **De nugis curialium** (1200-1210), Translated by Montague R. James (1923). (URL: <https://archive.org/details/denugiscurialiummrjames/page/n1/mode/2up>, дата звернення 20.04.2024)

Література:

7. Гайленд А., Робертс К. Коти в мистецтві. Київ, 2021. 160 с.
8. Зубар Д. Підіймають бойовий дух. В Одесі художники намалювали 70 графіті з патріотичними котами – інтерв'ю «Суспільне. Одеса», 2022. (URL: <https://suspilne.media/odesa/231189-pidijmaut-bojovij-duh-v-odesi-hudozniki-namaluvati-70-grafiti-z-patrioticnimi-kotami/> , дата звернення 01.05.2024).
9. Максименко С.Д. Загальна психологія. Київ, 2000. 256 с.

10. Медведева, Н.В. Теорія архетипів К.Г. Юнга та дослідження творчого сприймання. Symbolic and archetypic in culture and social relations ymbolic and archetypic in culture and social relations: materials of the IV international scienti aterials of the IV international scientific conference on March 5–6, 2014. pp. 21-30. (URL : <https://lib.iitta.gov.ua/7567/> , дата звернення: 28.04.2024)

11. Триколенко, С., & Триколенко, Е. КОТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ. Молодий вчений, 2 (126), 1-7, 2024. (URL : https://www.researchgate.net/publication/378820817_KOTI_V_SUCASNOMU_UKRAINSKOMU_ZIVOPISI , дата звернення: 10.05.2024)

12. Beetles C. Louis Wain's Cats: Canongate Books, 2021. 256 p. (URL : https://books.google.com.ua/books?id=EmImEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, дата звернення : 11.05.2024)

13. Bunnell T. «Grýla, grýlur, grøleks and skeklers: folk drama in the north atlantic in the early middle ages?». In Preprints of the Ninth International Saga Conference (Níunda Alþjóðlega Fornsgagnapingið), Akureyri, 31. júlí - 6. ágúst 1994 (pp. 259-273) (URL : http://www.sagaconference.org/SC09/SC09_Gunnell.pdf , дата звернення : 19.04. 2024)

14. Engels Donald W. Classical Cats: The rise and fall of the sacred cat: London and New York, 2000. 240 p. (URL : <https://www.perlego.com/book/1615786/classical-cats-the-rise-and-fall-of-the-sacred-cat> , дата звернення : 21.08.2023).

15. Ermarth Elizabeth Deeds. Parody as a Practice for Postmodernity. Debrecen, 1997. P. 177-189. (URL : <https://books.openedition.org/pufr/3960> , дата звернення : 21.04.2024)

16. Haruda A. F. The earliest domestic cat on the Silk Road: Scientific Reports, 2020. (URL : <https://www.nature.com/articles/s41598-020-67798-6> , дата звернення 28.04.2024).

17. Holmgren, V. C. *Cats in Fact and Folklore*. Howell Book House, 1996. 224 p.
18. McCormick, F. The domesticated cat in Early Christian and medieval Ireland. *Keimelia: Studies in medieval archaeology and history in memory of Tom Delaney*. Galway: Gaway University Press, 1988. p. 218–228. (URL : <https://brill.com/display/title/57073?contents=toc-116020> , дата звернення : 08.08.2023)
19. Metzler I. Heretical Cats: Animal Symbolism in Religious Discourse. *MEDIUM AEVUM QUOTIDIANUM*, 59. Krems, 2009. 16 – 33 p. (URL : <https://memo.imareal.sbg.ac.at/wsarticle/maq/heretical-cats-animal-symbolism-in-religious-discourse/> , дата звернення : 21.03.2024)
20. Morris D. *Cats in Art*: Reaktion Books, 2017. 248 p
21. Pole K. The Contextual Cat: Human–Animal Relations and Social Meaning in Anglo-Saxon England. *J Archaeol Method Theory*. 2015; 22(3): 857–882 p. (URL: https://www.researchgate.net/publication/271887140_The_Contextual_Cat_Human-Animal_Relations_and_Social_Meaning_in_Anglo-Saxon_England , дата звернення: 10.04.2024)
22. Vigne J.-D., J. Guilaine, K. Debue, L. Haye & P. Gérard. Early taming of the cat in Cyprus, 2004. (URL : https://www.academia.edu/25962702/Early_Taming_of_the_Cat_in_Cyprus , дата звернення 22.04.2023).
23. Van Vechten Carl. *The Tiger in the House: A Cultural History of the Cat*. 1921, 452 p. (URL : <https://archive.org/details/tigerinhouse01vanv/page/236/mode/2up> . Дата звернення : 20.04.2023)
24. Walker-Meikle K. *Medieval Pets*. Woodbridge: The Boydell Press, 2012. 179 p. (URL : <https://www.perlego.com/book/2003886/medieval-pets> , дата звернення : 20.08.2023)

25. Werness Hope B.. The Continuum Encyclopedia of Animal Symbolism in World Art, New York, 2007. 400 p. (URL : https://books.google.com.ua/books?id=iBSDddO-9PoC&printsec=copyright&hl=ru&source=gbs_pub_info_r&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false , дата звернення : 21.04.2023)